

Unga kvinnors och mäns hälsa och livsvillkor

Av Ålands närmare 4 500 unga i åldrarna 15–29 år är 47 procent kvinnor och 53 procent män. En tredjedel av kvinnorna och en något mindre andel av männen är födda utanför Åland. Var åttonde av såväl de unga kvinnorna som de unga männen har något annat språk än svenska.

Flickorna och pojkarna väljer till viss del olika vägar i livet redan efter grundskolan. I Ålands lyceum är 60 procent av eleverna flickor och 40 procent pojkar, medan motsatta proportioner råder i Ålands yrkesgymnasium. Också när det gäller val av utbildningsområden tycks dagens unga i stor utsträckning hålla fast vid de traditionella könsmönstren. På yrkesgymnasiet dominerar kvinnorna helt inom hälsovård och välfärd samt pedagogik, medan nästan nio av tio studerande inom teknik och databehandling är män. Samma mönster återkommer bland de studerande vid Högskolan på Åland och även hos de ålänningar som studerar på andra orter. Vid Högskolan på Åland studerar dubbelt flera män än kvinnor, medan kvinnor i högre grad än män väljer att förlägga sina studier utanför Åland, något som bidrar till att männen är i majoritet bland de unga bosatta på Åland.

Även om 30 procent av kvinnorna och en något större andel av männen i dessa åldrar studerar, ingår närmare 60 procent av såväl kvinnorna som männen i arbetskraften. Arbetslösheten för de unga låg 2019 runt tre procent av arbetskraften, dock något högre för män än för kvinnor. I åldrarna 15–24 har andelen av såväl kvinnor som män som varken arbetar eller studerar rört sig kring åtta procent en längre period.

Omkring 90 procent av såväl de unga kvinnorna som de unga männen i åldern 18–29 år uppger att de upplever sitt hälsotillstånd som ganska gott eller mycket gott. Kvinnorna gör dock betydligt flera besök på hälso- och sjukvårdsmottagningarna, såväl inom primärvården där mödravård och barnrådgivning ingår som inom den somatiska specialistsjukvården och psykiatri. Kvinnorna är också sjukskrivna i större utsträckning än männen och en högre andel av kvinnorna nyttjar antidepressiva medel. Ungefär lika många unga kvinnor som män får sjukpension, både totalt sett och på grund av psykiska sjukdomar.

Den yttersta konsekvensen av ohälsa, dödsfall, är ovanlig i dessa åldrar. Under 2000-talet har i genomsnitt en ung man per år avlidit och en ung kvinna vartannat år. Att de avlidna männen är dubbelt flera än kvinnorna beror på att de i större utsträckning dör av våld, olycksfall och självmord.

De unga männen ligger markant högre än kvinnorna när det gäller alkoholbruk. Också narkotika används i större utsträckning av männen, i alla fall till den del det fångas upp genom enkätundersökningar. Detsamma gäller snus, medan rökandet är mera jämnt fördelat mellan könen.

Diskriminering är något som upplevs av unga kvinnor oftare än av unga män. Könsdiskriminering drabbar kvinnor, medan diskriminering på grund av hälsa, språk och ursprung uppges av män i större utsträckning. Ålder som diskrimineringsorsak upplevs i ungefär lika stor grad av båda könen.

Hälften av de unga kvinnorna och drygt var fjärde ung man uppger sig ha varit utsatta för våld i nära relationer i något skede av sitt liv. Utsatthet för sexuellt våld är det bara kvinnor som har rapporterat i den aktuella undersökningen. Kvinnorna har också drabbats betydligt mera än männen av psykiskt våld och även i viss mån mera av fysiskt våld.

Innehåll

1. Uppdrag och avgränsningar	3
2. De unga i befolkningen	4
3. Utbildningsvägar efter grundskolan	5
4. Arbetsmarknad	8
5. Hälsa	9
6. Ungas alkohol-, narkotika- och tobaksbruk.....	12
7. Diskriminering bland unga ålänningar.....	14
8. Våld i nära relationer.....	19

1. Uppdrag och avgränsningar

Att driva utvecklingen mot ett allt mer jämställt åländskt samhälle kräver kunskap och insikt om levnadsförhållandena för kvinnor och män, flickor och pojkar som lever på Åland. Det är nu elfte året som ÅSUB, på uppdrag av landskapsregeringen, utarbetat en särskild genusanalys av olika verksamhetsområden som bilaga till landskapets budget. Syftet med den här översikten är att ge ett samlat kunskapsunderlag om kvinnors och mäns situation inom valda områden inom det åländska samhället. Under åren har budgetbilagan belyst könsskillnader och bidragit med könsperspektiv på bland annat ekonomi, arbetsliv, hälsa och livsstil, demografiska förändringar, inflytande, brottslighet, kommunernas verksamhet samt inflyttning och integration.

Årets jämställdhetsbilaga sätter fokus på ungdomar och unga vuxna, de som är i åldrarna 15–29 år, och visar på könsskillnader när det gäller utbildning, hälsa, livsstil och utsatthet. Grundläggande mönster beträffande studie- och arbetsliv, intressen och levnadsvanor som uppkommer i unga år sätter sin prägel på hela livet.

I landskapsregeringens Agenda för jämställdhet 2019–2030 framhålls att det övergripande målet för jämställdhet är att kvinnor och män ska ha samma frihet och makt att forma samhället och sina egna liv och bidra till samhällets utveckling. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter. I denna sammställning fokuserar vi främst på agendans målsättningar 3, 5 och 6 som handlar om jämställd utbildning och hälsa samt frihet från sexuella trakasserier och kränkningar.

Källorna för uppgifterna i den här översikten är främst ÅSUBs statistik och enkätundersökningar som ÅSUB har utfört. Övriga källor anges i anslutning till repektive tabell och diagram.

Ytterligare uppgifter om de aktuella statistikområdena finns på ÅSUBs webbplats (www.asub.ax) och i ÅSUBs publikationer. På webbplatsens temaingång Kvinnor och män ligger fokus också på könsuppdelade fakta. Där finns också den nya upplagan av På tal om jämställdhet, en "fickstatistik" om kvinnor och män som görs vart fjärde år och även finns tillgänglig i tryckt format. Slutligen står även ÅSUBs personal gärna till tjänst med upplysningar om översikten och de fakta som den innehåller.

2. De unga i befolkningen

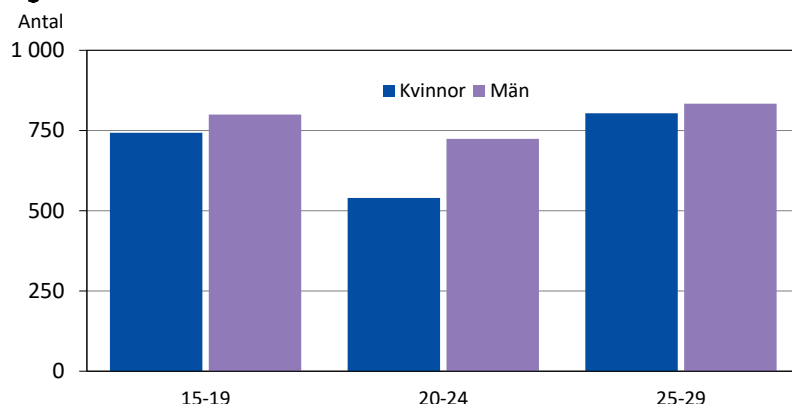
Nästan 2 100 kvinnor och närmare 2 400 män på Åland är i åldrarna 15–29 år. Det är var sjunde kvinna och var sjätte man. De fördelar sig på region ungefär som befolkningen i sin helhet, dock så att en något större andel av de unga männen bor i Mariehamn än av männen totalt, och i stället en mindre andel på landsbygden. Två tredjedelar av de unga kvinnorna är födda på Åland och en något större andel av männen. Det betyder att andelen födda utanför Åland är lägre bland de unga, särskilt kvinnorna, än av befolkningen som helhet. Skillnaden gäller främst andelen födda i Finland. För både kvinnorna och männen i dessa åldrar som är födda utanför Åland gäller i stora drag att en tredjedel kommer från vardera Finland, Sverige och utomnordiska länder. Andelen med andra språk än svenska är 13 procent för både kvinnor och män. För båda könen står finska för tre procent och rumänska och lettiska för ett par procent vardera. Ett 30-tal språk och närmare 50 födelseländer finns representerade bland såväl de unga kvinnorna som männen.

Tabell 1. Invånare i åldrarna 15–29 år samt totalt efter kön, region, språk och födelseort 2020

	Invånare 15-29 år				Hela befolkningen	
	Antal		Procent		Procent	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Totalt	2 087	2 358	100	100	100	100
Region						
Mariehamn	878	1 060	42	45	40	37
Landsbygden	1 088	1 157	52	49	53	55
Skärgården	121	141	6	6	6	7
Språk						
Svenska	1 821	2 067	87	88	85	88
Finska	59	65	3	3	6	3
Övriga	207	226	10	10	9	9
Födelseort						
Åland	1 400	1 650	67	70	59	66
Finland	268	269	13	11	22	15
Sverige + övr. Norden	200	209	10	9	9	11
Utom Norden + okänt	219	230	10	10	9	9

Det är främst i åldersgruppen 20–24 år som männen är betydligt flera än kvinnorna. Detta förklaras till stor del av att antalet ålänningar som studerar på annan ort är som störst i dessa åldrar, något som är vanligare bland kvinnor än bland män. Därtill kommer att männen är i majoritet bland invånarna i denna åldersgrupp som är födda utanför Åland.

Figur 1. Invånare i åldrarna 15–29 år efter kön 2020

3. Utbildningsvägar efter grundskolan

Efter avslutad grundskola väljer kvinnor i något högre grad än män en allmänbildande utbildning på gymnasienivå, medan män i större utsträckning än kvinnor väljer yrkesutbildning. Det råder en relativt traditionell könsfördelning inom de olika utbildningsområdena. En något större andel av kvinnorna än av männen slutför den utbildning de påbörjat, medan en lite större andel av männen än kvinnorna som utexaminerats på gymnasienivå studerar på högskolenivå året efter examen.

Studerande på gymnasienivå och inom övrig utbildning

Hösten 2020 var 58 procent av de studerande på Ålands lyceum kvinnor och 42 procent män. På Ålands yrkesgymnasium var könsfördelningen den motsatta med 40 procent kvinnor och 60 procent män bland de studerande under 30 år. Inom de pedagogiska och samhällsvetenskapliga utbildningsområdena samt, framför allt, inom hälsovård rådde stor kvinnlig majoritet, medan männen dominerade inom databehandling och kommunikation samt inom det tekniska utbildningsområdet. Jämnast var könsfördelningen inom handel, administration och juridik samt tjänstebranschen.

Av de 26 studerande under 30 år vid Ålands folkhögskola var 65 procent kvinnor och 35 procent män.

Tabell 2. Studerande på gymnasienivå och inom övrig utbildning på Åland i åldern 15–29 år efter skola, kön och utbildningsområde hösten 2020

Skola Utbildningsområde	Antal			Andel, procent	
	Totalt	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Ålands lyceum	446	260	186	58,3	41,7
Allmänbildande	446	260	186	58,3	41,7
Ålands yrkesgymnasium	558	222	336	39,8	60,2
Pedagogisk	31	27	4	87,1	12,9
Samhällsvetenskaplig	18	14	4	77,8	22,2
Handel, administration, juridik	64	30	34	46,9	53,1
Databehandl., komm. (IKT)	46	6	40	13,0	87,0
Teknisk	172	22	150	12,8	87,2
Hälsovård, välfärd	55	52	3	94,5	5,5
Tjänstebranschen	162	67	95	41,4	58,6
Övrigt	10	4	6	40,0	60,0
Ålands folkhögskola	26	17	9	65,4	34,6
Övrig utbildning	26	17	9	65,4	34,6

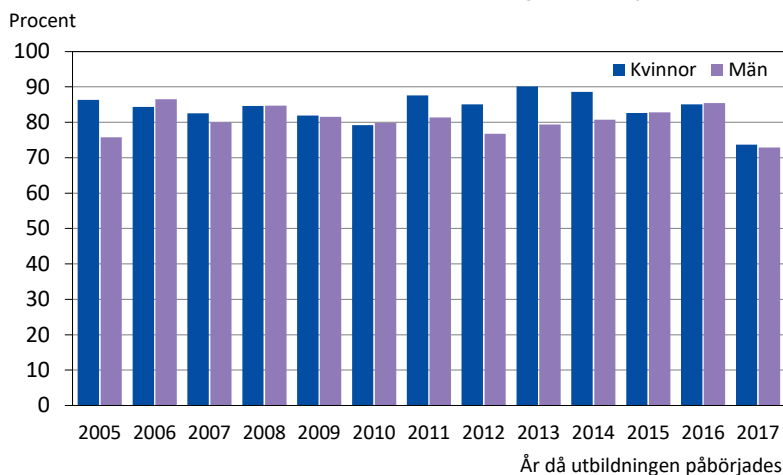
Av de drygt 140 ålänningar under 30 år som 2020 studerade på gymnasienivå utanför Åland var 57 procent kvinnor och 43 procent män. Kvinnorna dominerade framför allt inom det pedagogiska utbildningsområdet samt inom hälsovård och välfärd, medan männen var i stor majoritet inom databehandling och kommunikation samt det tekniska området. Inom vissa av dessa områden fanns dock endast ett fåtal studerande på gymnasienivå. Området lant- och skogsbruk, inom vilket det inte längre finns gymnasieutbildning på Åland, lockade närmare 30 personer till studier utanför Åland och 61 procent av dem var kvinnor och 39 procent män.

Inom övrig utbildning studerade drygt 50 personer under 30 år utanför Åland 2020 och 60 procent av dem var kvinnor och 40 procent män.

Genomströmning på gymnasienivå på Åland

En något större andel av kvinnorna än männen som påbörjar en treårig utbildning på gymnasienivå på Åland tar examen. Av de studerande som påbörjade sina studier under åren 2005–2017 hade 84 procent av kvinnorna och 81 procent av männen avlagt examen senast under 2020. Resultatet varierar dock för enskilda år – till exempel har 87 procent av männen och 84 procent av kvinnorna som påbörjade sin utbildning 2006 avlagt examen.

Figur 2. Andel utexaminerade på de treåriga utbildningsprogrammen på gymnasienivå 2005–2017 efter kön och året utbildningen påbörjades

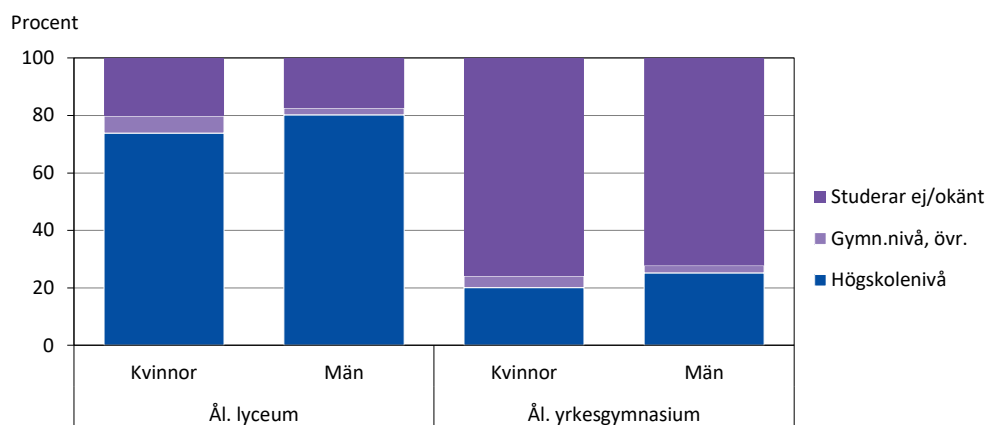

Not: I statistiken ingår endast treåriga utbildningsprogram för unga på gymnasienivå. Inkl. personer äldre än 29 år.

Val av utbildning efter avlagd examen på gymnasienivå

Av de män som tog studentexamen vid Ålands lyceum 2015–2019 studerade 80 procent på högskolenivå (inklusive yrkeshögskola) året efter examen. För kvinnorna var andelen lägre, 74 procent. När det gäller de utexaminerade från Ålands yrkesgymnasium studerade ungefär en fjärdedel av männen och en femtedel av kvinnorna på högskolenivå året efter examen.

Figur 3. De utexaminerade från Ålands lyceum och Ålands yrkesgymnasium 2015–2019 efter kön och utbildning året efter examen

Not: Högskolenivå inkl. yrkeshögskola. Inkl. personer äldre än 29 år.

Studerande på högskolenivå

På Högskolan på Åland var två tredjedelar av de studerande under 30 år män och en tredjedel kvinnor hösten 2020. Nästan alla studerande inom hälsovård var kvinnor och inom det tekniska området rådde en lika stor manlig majoritet. Områdena handel, administration och juridik samt tjänstebranschen hade den jämnaste könsfördelningen.

Tabell 3. Studerande på Högskolan på Åland i åldern 15–29 år efter kön och utbildningsområde 2020

Utbildningsområde	Antal			Andel, procent	
	Totalt	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Totalt	320	107	213	33,4	66,6
Handel, administration, juridik	51	30	21	58,8	41,2
Databehandl., komm. (IKT)	55	7	48	12,7	87,3
Teknisk	87	2	85	2,3	97,7
Hälsovård, välfärd	31	29	2	93,5	6,5
Tjänstebranschen	96	39	57	40,6	59,4

Närmare 1 100 personer under 30 år studerade på högskolenivå (inklusive yrkeshögskolor) utanför Åland 2020 och 56 procent av dem var kvinnor och 44 procent män. Över tre fjärdedelar av de studerande inom det pedagogiska området, hälsovård samt lant- och skogsbruk var kvinnor, medan männen var i lika stor majoritet inom det tekniska området samt databehandling och kommunikation. Jämnast var könsfördelningen inom handel, administration och juridik, tjänstebranschen samt inom det naturvetenskapliga området.

Tabell 4. Studerande på högskolenivå utanför Åland i åldern 15–29 år efter kön och utbildningsområde 2020

Utbildningsområde	Antal			Andel, procent	
	Totalt	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Totalt	1 068	597	471	55,9	44,1
Allmänbildande	1	1	-	100,0	-
Pedagogisk	127	96	31	75,6	24,4
Humanistisk	122	82	40	67,2	32,8
Samhällsvetenskaplig	115	79	36	68,7	31,3
Handel, administration, juridik	244	102	142	41,8	58,2
Naturvetenskaplig	67	33	34	49,3	50,7
Databehandl., komm. (IKT)	34	6	28	17,6	82,4
Teknisk	121	20	101	16,5	83,5
Lant- o. skogsbruk	17	15	2	88,2	11,8
Hälsovård, välfärd	182	146	36	80,2	19,8
Tjänstebranschen	38	17	21	44,7	55,3

Not: Inklusive yrkeshögskoleutbildning.

4. Arbetsmarknad

Av befolkningen i åldern 15–29 år 2019 var 56 procent av kvinnorna och 55 procent av männen sysselsatta. Arbetslösheten var omkring tre procent för båda könen, något högre för männen än för kvinnorna. Andelen som var utanför arbetskraften var ungefär lika hög bland båda könen. En större andel av männen studerade (32 procent mot 30 procent för kvinnorna) och en högre andel av kvinnorna tillhörde kategorin Övriga, som omfattar bland annat de som lyfter hemvårdsstöd, beväringar och personer som av olika orsaker väljer att inte arbeta.

Tabell 5. Befolkningen i åldern 15–29 år efter kön och huvudsaklig verksamhet 2019

	Kvinnor		Män	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Totalt	2 138	100,0	2 408	100,0
Tillhör arbetskraften	1 250	58,5	1 413	58,7
Sysselsatta	1 197	56,0	1 331	55,3
Arbetslösa	53	2,5	82	3,4
Utanför arbetskraften	888	41,5	995	41,3
Studerande	642	30,0	773	32,1
Pensionärer	34	1,6	34	1,4
Övriga	212	9,9	188	7,8

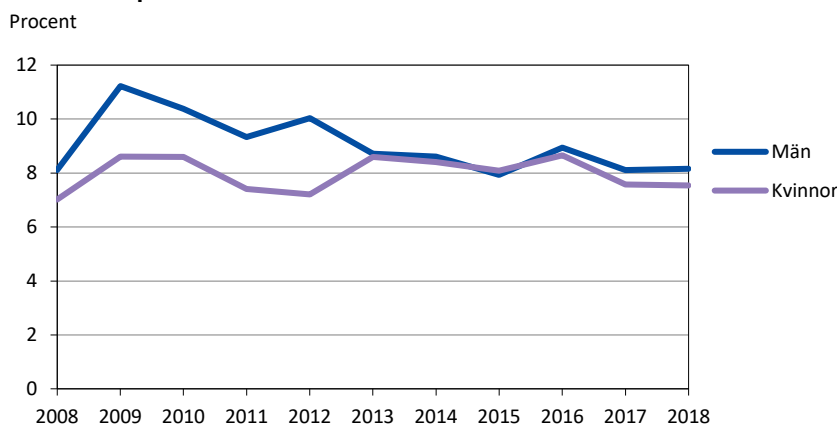
Källa: ÅSUB Arbetsmarknad, Statistikcentralen

NEETs

Ett internationellt vedertaget begrepp som sammanfattar ungas huvudsakliga verksamhet och som används i mätning av social hållbarhet är "NEET". NEET står för "Not in Employment, Education or Training" och avser därmed andelen unga (i åldern 15–24 år) som inte arbetar, studerar för examen, deltar i kursutbildning eller är beväring eller i civiltjänst av hela åldersgruppen.

De senaste tio åren har i genomsnitt knappt nio procent av de unga på Åland (i åldern 15–24 år) varken arbetat, studerat eller fullgjort värnplikt. År 2018 var andelen för personer i åldern 15–24 år 7,5 procent för kvinnor och 8,2 procent för män, vilket innebär ungefär 100 kvinnor och 125 män.

Figur 4. NEETs - Andelen unga i åldern 15–24 år som inte arbetar, studerar eller fullgör värnplikt 2008–2018 efter kön

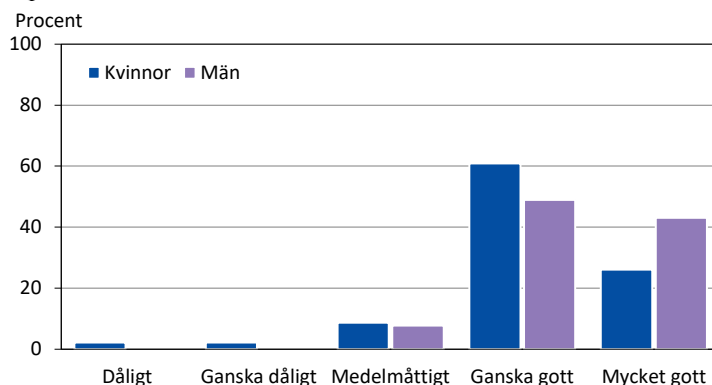

Not: Moderskaps-, faderskaps- och föräldralediga ingår inte i gruppen NEETs, men däremot t.ex. sjukpensionärer och vårdlediga.

5. Hälsa

Totalt 96 unga vuxna i åldern 18–29 år deltog i undersökningen *Ålänningars alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor 2021* (ÅSUB Rapport 2021:4). De flesta unga svarande som deltog i ANDTS-undersökningen, 87 procent av kvinnorna och 92 procent av männen, upplever sitt hälsotillstånd som ganska gott eller mycket gott, vilket är mera än bland ålänningar i allmänhet (82 procent bland både kvinnor och män). Trots att en något större andel av de unga männen än av kvinnorna upplever sitt hälsotillstånd som mycket gott, är inte skillnaden statistisk signifikant.

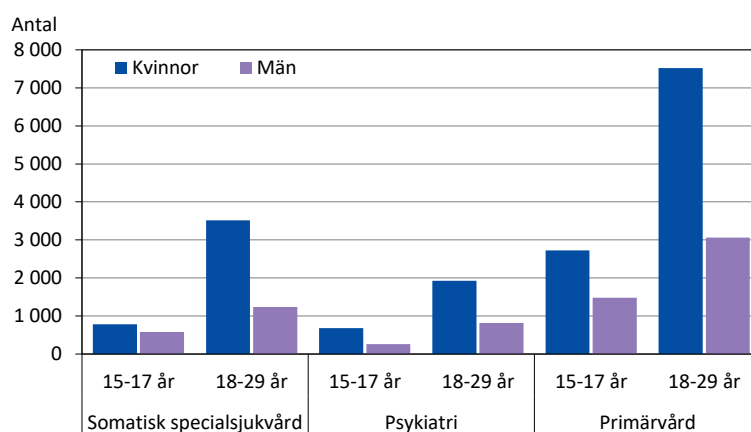
Figur 5. Upplevt hälsotillstånd bland ungdomar efter kön 2021

Hälso- och sjukvård

Ett betydligt större antal unga kvinnor än män besöker hälso- och sjukvårdsmottagningarna. Skillnaden är störst inom primärvården där mödravård och barnrådgivning ingår och som 2020 hade över 10 000 besök av unga kvinnor och färre än 5 000 av unga män, men också inom den somatiska specialistsjukvården och psykiatri gjorde unga kvinnor fler besök än män. Om man ser till åldern är könsskillnaderna större i åldersgruppen 18–29 år än i gruppen 15–17 år. Under 2020 hade hälso- och sjukvårdsmottagningarna färre besök än vanligt på grund av covid-19-pandemin.

Figur 6. Ålands hälso- och sjukvård, mottagningsbesök efter ålder och kön 2020

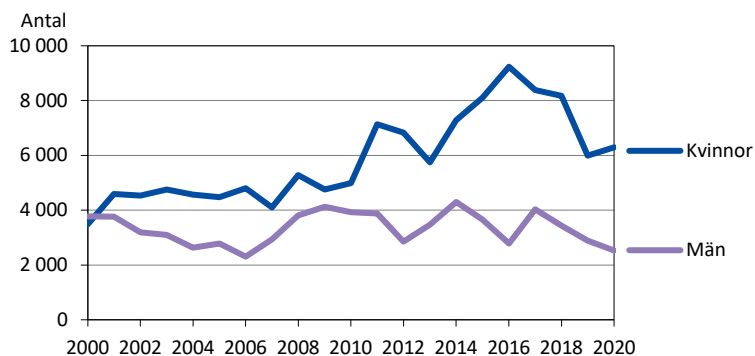

Källa: Ålands hälso- och sjukvård

Sjukdagpenning, sjukpension och dödsorsaker

Unga kvinnor erhåller mera sjukdagpenning än män mätt i antalet ersatta dagar och under 2010-talet har skillnaden mellan könen ökat. År 2020 var kvinnor mottagare av 73 procent av alla ersatta sjukpenningdagarna till 16–29-åringar, medan de fick 71 procent av det totala utbetalda förmånsbeloppet till samma åldersgrupp.

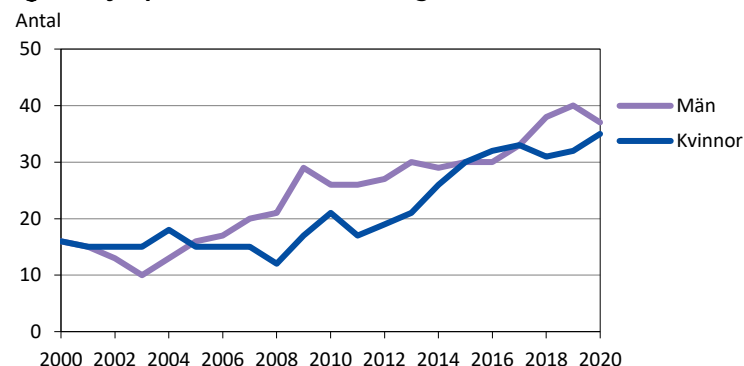
Figur 7. Sjukdagpenning, ersatta dagar till 16–29-åringar efter kön 2000–2020

Källa: Folkpensionsanstalten

Ungefär lika många unga kvinnor som män är sjukpensionerade. I åldersgruppen 16–29 år har såväl antalet sjukpensionerade kvinnor som män mer än fördubblats under 2000-talet, från 16 personer av vardera könet år 2000 till ca 36 personer år 2020.

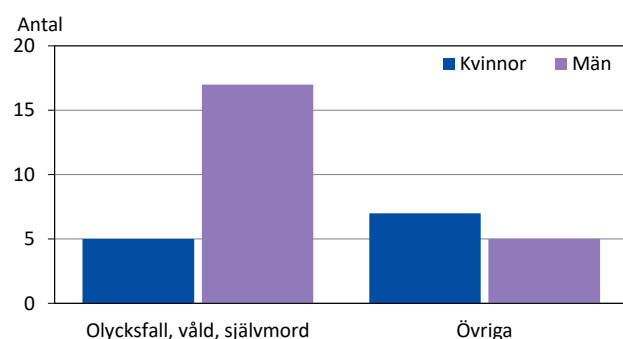
Figur 8. Sjukpensionerade 16–29-åringar efter kön 2000–2020

Källa: Pensionsskyddscentralen

Det är betydligt mera vanligt att unga män än kvinnor dör till följd av våld, olycksfall och självmord, medan dödsfall av övriga orsaker drabbar båda könen i lika hög grad. Under 2000-talet har 13 unga kvinnor och 23 unga män avlidit.

Figur 9. Dödsfall bland 15–29-åringar efter kön och dödsorsak 2000–2019

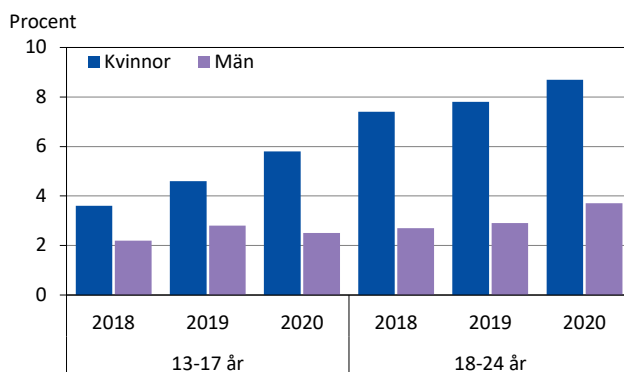

Källa: Statistikcentralen

Psykisk ohälsa

Unga kvinnor nyttjar antidepressiva medel i högre grad än män och kvinnornas användning har ökat varje år under 2018–2020, både i åldersgruppen 13–17 år och 18–24 år. Könsskillnaderna är större i den äldre åldersgruppen.

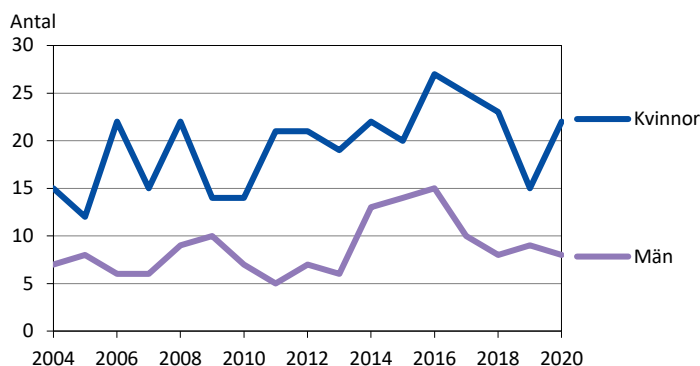
Figur 10. Personer i åldern 13–24 år som fått ersättning för antidepressiva medel 2018–2020 efter kön och ålder, andel av befolkningen i samma ålder

Källa: Institutet för hälsa och välfärd

Nästan tre gånger fler unga kvinnor än män fick sjukdagpenning på grund av psykisk ohälsa 2020. Ungefär samma könsskillnad gällde också för de föregående femton åren.

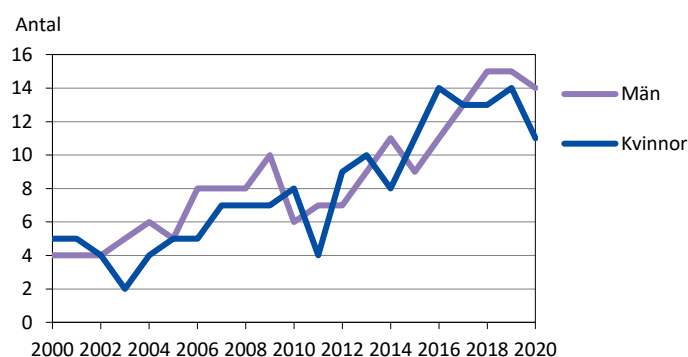
Figur 11. Personer i åldrarna 18–24 år som fått sjukdagpenning på grund av psykisk ohälsa efter kön 2004–2020

Källa: Institutet för hälsa och välfärd

Något fler unga män än kvinnor har fått invalidpension på grund av psykisk sjukdom under 2000-talet. För båda könen visar antalet en ökande trend 2000–2020.

Figur 12. Personer i åldrarna 16–24 år som fått invalidpension på grund av psykiska sjukdomar och syndrom samt beteendestörningar 2000–2020 efter kön

Källa: Institutet för hälsa och välfärd

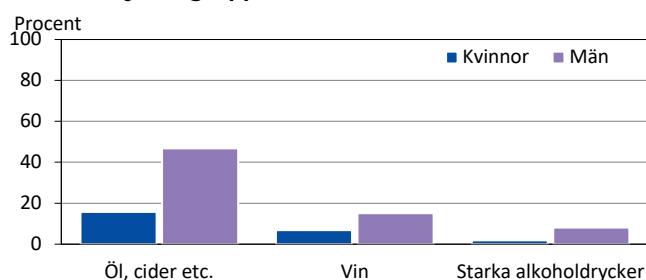
6. Ungas alkohol-, narkotika- och tobaksbruk

I undersökningen *Ålänningars alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor 2021* (ÅSUB Rapport 2021:4) deltog totalt 96 personer i åldern 18–29 år. Huvudresultaten visade att bland annat konsumtion av svaga och starka alkoholdrycker, narkotikabruk och spelande av digitala icke-penningspel är vanligare bland unga än äldre.

Alkoholbruk

Ungefär var tredje ung svarande (16 procent av kvinnorna och 47 procent av männen) dricker svaga alkoholdrycker minst en gång i veckan, medan det är mera sällsynt att unga dricker vin eller starka alkoholdrycker varje vecka. Det är markant vanligare för unga män att dricka alkohol varje vecka än för unga kvinnor.

Figur 13. Andel unga kvinnor och män som dricker alkohol minst en gång i veckan efter dryckesgrupp 2020

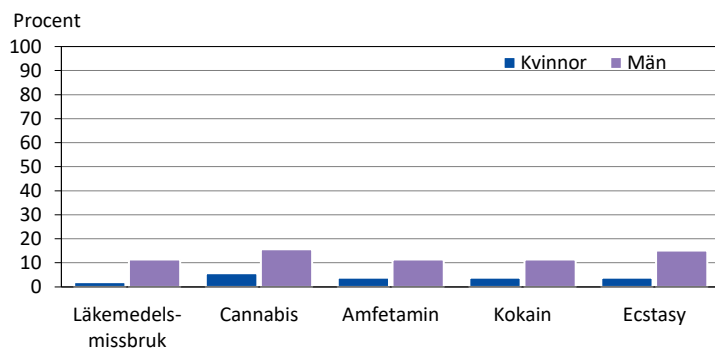
Not: Statistiskt signifikant könsskillnad i samtliga dryckesgrupper.

Drygt 46 procent av männen och 17 procent av kvinnorna uppger att de dricker starka alkoholdrycker en eller ett par gånger i månaden, medan nästan varannan kvinna och var tredje man intar dessa drycker endast en eller några få gånger om året. En betydligt större andel av kvinnorna (32 procent) än av männen (11 procent) dricker aldrig starka alkoholdrycker.

Narkotika och doping

Den exakta konsumtionen av illegal narkotika är svår att uppskatta. De vanligaste narkotikasorterna på Åland är cannabis/marijuana/hasch, amfetamin, kokain och ecstasy. Läkemedelsmissbruk förekommer i form av icke-receptbelagda läkemedel i berusningssyfte samt receptbelagda utan läkarordination eller opioidläkemedel som subutex och oxikodon utan läkarordination. Ingen av de unga svarande rapporterade om användning av anabola steroider under de senaste fem åren. Det vanligaste rusmedlet bland såväl unga kvinnor som män är cannabis/marijuana/hasch följt av ecstasy, amfetamin, kokain och läkemedelsmissbruk. Narkotikabruk är vanligare bland unga män än unga kvinnor.

Figur 14. Andel unga kvinnor och män som uppgett att de använt narkotika och andra rusmedel minst en gång under de senaste fem åren efter rusmedelsgrupp

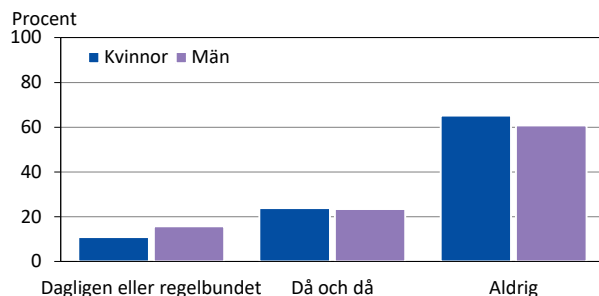

Not: Könsskillnaden kan inte fastställas på ett statistiskt pålitligt sätt på grund av få observationer.

Tobak och snus

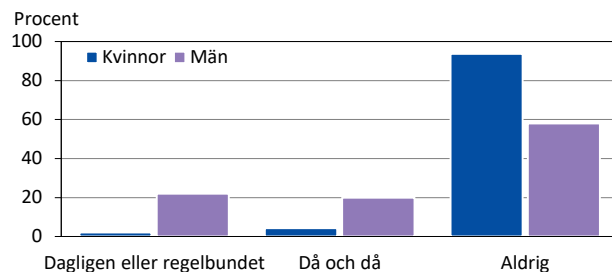
Likt alkohol och narkotika ökar rökning och snusande risken för vissa sjukdomar som hjärt-kärlsjukdomar, cancer och lungsjukdomar. Nästan 16 procent av männen och 11 procent av kvinnorna i åldern 18–29 år uppger att de röker dagligen eller regelbundet.

Figur 15. Andel unga kvinnor och män som röker cigaretter, cigarrer eller pipa 2020

En ännu större andel av männen, 22 procent, snusar dagligen eller regelbundet, medan samma sak gäller endast 2 procent av kvinnorna.

Figur 16. Andel unga kvinnor och män som snusar 2020

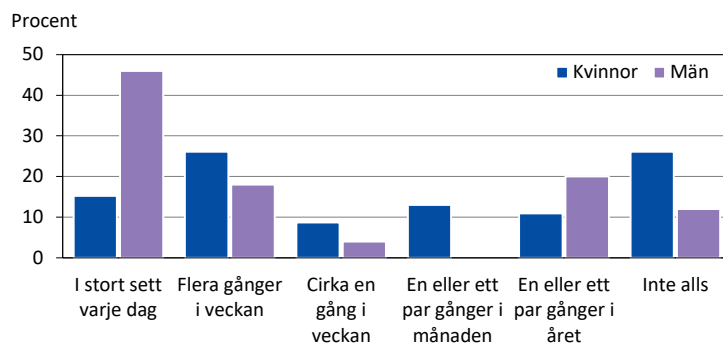

Not: Statistiskt signifikant könsskillnad.

Spelande

Spelproblem har sedan 2013 diagnostiserats på liknande sätt och tillsammans med problem relaterade till alkohol- och narkotikabruk. Var tredje ung svarande uppger att de spelat penningsspel som lotto och kasinospel under de senaste tolv månaderna. Penningsspelande är vanligare bland unga män än unga kvinnor. Endast manliga svarande som spelat under de senaste tolv månaderna upplever att penningsspelandet kan vara ett problem för dem och detta gällde endast ett fåtal personer. Att spela digitala icke-penningsspel, till exempel spel som spelas på dator eller med konsoler som PlayStation, är relativt vanligt bland unga. Två av tre unga män spelar digitala spel varje vecka, vilket är markant fler än bland kvinnorna, där varannan spelar varje vecka.

Figur 17. Andel unga kvinnor och män som spelat digitala icke-penningsspel under de senaste tolv månaderna

Not: Statistiskt signifikant könsskillnad.

7. Diskriminering bland unga ålänningar

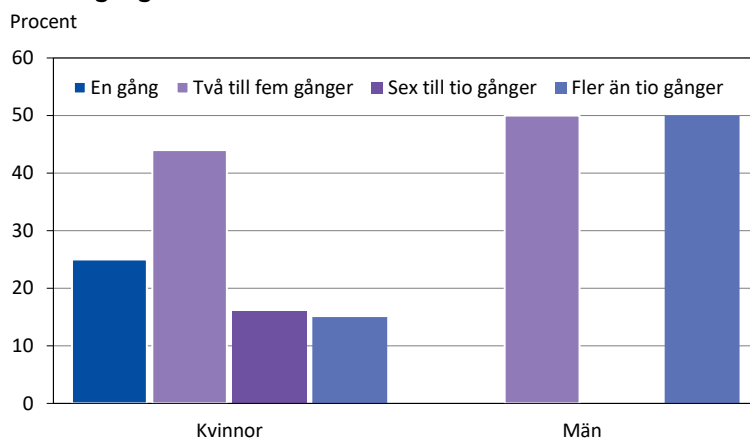
Undersökningen *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020* (ÅSUB Rapport 2020:7) har som syfte att kartlägga förekomsten av upplevd diskriminering på Åland, ålänningarnas kännedom om det rättsliga skyddet mot diskriminering och de åtgärder som ålänningar önskar mot diskriminering. I detta kapitel återger vi de ungas (16–29 år) svar i undersökningen.

Ungas upplevelse av diskriminering på Åland

Totalt 90 unga vuxna i åldern 16–29 år svarade på enkätfrågorna om upplevd diskriminering på Åland (2020). Resultaten visar att 41 procent av de unga svarande har upplevt diskriminering på Åland, vilket är mera än bland ålänningar i allmänhet (33 procent). Majoriteten av de unga som rapporterar om upplevd diskriminering är kvinnor (69 procent).

De flesta unga (84 procent) som upplevt diskriminering på Åland rapporterar om diskriminering som skett fler än en gång. Totalt tre av fyra kvinnor (75 procent) och samtliga män i gruppen för de svarande som upplevt diskriminering rapporterar att det skett flera gånger. För hälften av kvinnorna och två tredjedelar av männen hade det senaste tillfället de upplevt diskriminering infallit under det senaste året.

Figur 18. Andel unga kvinnor och män som upplevt diskriminering på Åland efter antal gånger

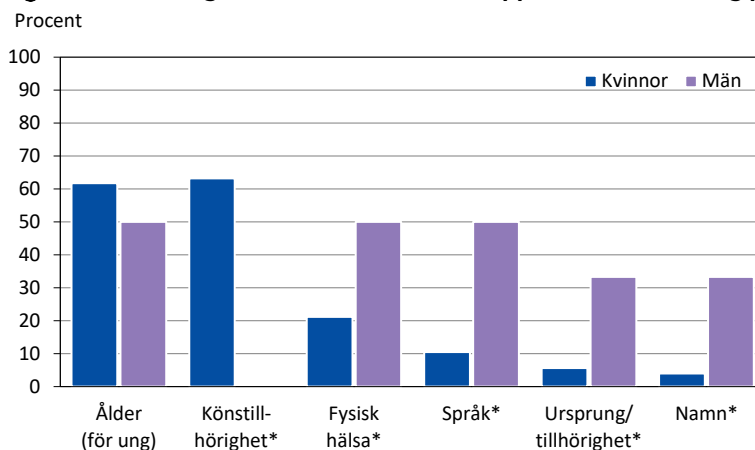

På frågan om eventuella orsaker till diskriminering kunde de svarande kryssa för flera av 18 svarsalternativ inklusive ett öppet svar. Den vanligaste orsaken till upplevd diskriminering bland unga ålänningar är åldern, att personen uppfattats vara för ung, följt av könstillhörighet, det vill säga att personen haft "fel" kön i det aktuella sammanhanget. Övriga relativt vanliga orsaker till upplevd diskriminering bland unga är fysisk hälsa och språk. Även nationellt ursprung eller etnisk tillhörighet uppges som orsak till upplevd diskriminering.

Könstillhörighet är i allmänhet den vanligaste orsaken till upplevd diskriminering bland ålänningar. Jämförelser mellan unga kvinnor och män indikerar att kvinnor uppges markant oftare än män att de upplevt diskriminering på grund av könstillhörigheten (63 procent av de utsatta kvinnorna och ingen av de utsatta männen). Unga män däremot uppges markant oftare än unga kvinnor att de upplevt diskriminering på grund av fysisk hälsa (21 procent av de utsatta kvinnorna och 50 procent av de utsatta männen), språk (11 procent av de utsatta kvinnorna och 50 procent av de utsatta männen) eller utländskt namn (4 procent av de utsatta kvinnorna och 33 procent av de utsatta männen). Ingen signifikant könsskillnad kan bekräftas för diskriminering som upplevts på grund av ung ålder. Flera anledningar kan finnas till

diskriminering och majoriteten av de unga svarande som upplevt diskriminering (65 procent) har uppgitt flera orsaker.

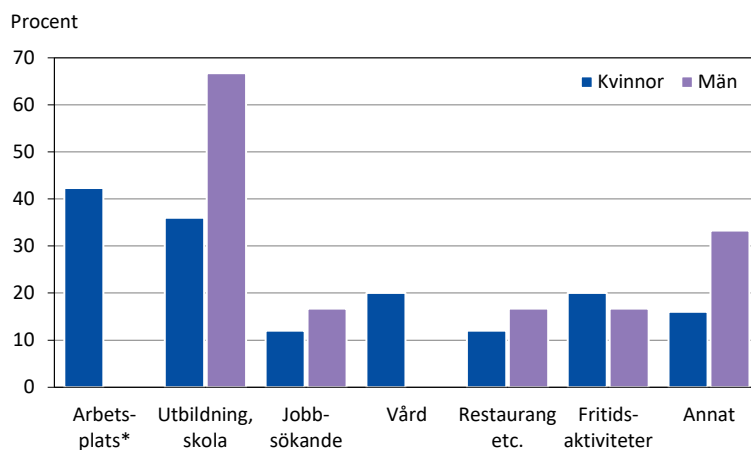
Figur 19. Andel unga kvinnor och män som upplevt diskriminering på Åland efter orsak

Not: I övriga svarsalternativ var antalet observationer mindre än fem. (*) signifikant könsskillnad.

Figur 20 visar resultaten för upplevd diskriminering efter plats eller situation. Den vanligaste platsen eller situationen där unga personer upplevt diskriminering är utbildning, och detta gäller speciellt för män. Nästan 67 procent av de män och 36 procent av de kvinnor som upplevt diskriminering uppger att detta hänt i samband med utbildning. Unga kvinnor rapporterar markant oftare att de upplevt diskriminering på arbetsplatsen än unga män. Totalt 42 procent av de unga kvinnorna som har upplevt diskriminering har upplevt det på arbetet, medan ingen av de unga männen har gjort det. Arbetet är den vanligaste platsen för upplevd diskriminering bland de utsatta ålänningarna i allmänhet (44 procent).

Figur 20. Andel unga kvinnor och män som upplevt diskriminering på Åland efter plats eller situation

Not: I övriga svarsalternativ var antalet observationer mindre än fem. (*) signifikant könsskillnad.

Flera unga män än unga kvinnor som upplevt diskriminering uppger att de berättat för någon om diskrimineringen (67 procent respektive 25 procent). Det vanligaste är att man berättar för släktingar och vänner. Den främsta orsaken att inte berätta är enligt de unga svarande att det inte skulle leda till en förändring eller att det känns obekvämt att prata om diskrimineringen.

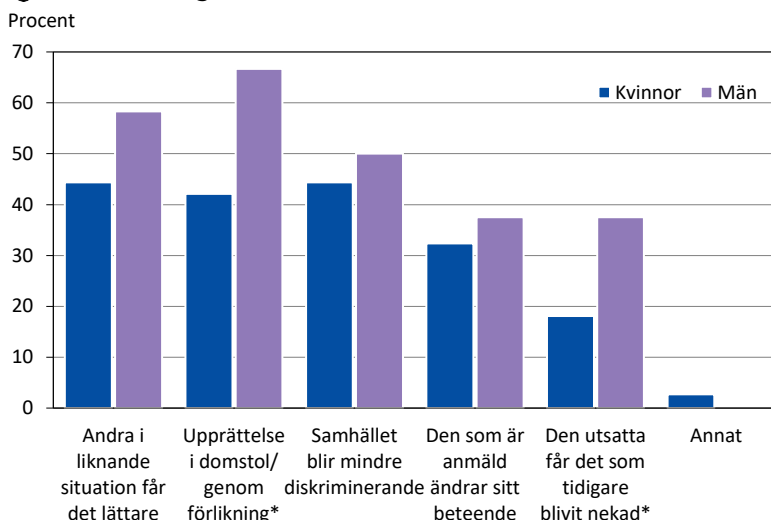
Ungas kännedom om det rättsliga skyddet mot diskriminering

Kännedom om det rättsliga skyddet mot diskriminering kartlades bland samtliga unga svarande. Det rättsliga skyddet omfattar här definitionen av diskriminering och vilka myndigheter man kan vända sig till i samband med upplevd diskriminering. Frågor ställdes även om de följder och konsekvenser som kan väntas uppstå i samband med en anmälan. De svarande fick uppge om de hade känt till definitionen av diskriminering enligt diskrimineringslagen innan de läste den i enkäten. Totalt 70 procent av de unga kvinnorna och 63 procent av männen uppgav att de kände till definitionen av diskriminering innan de läste den i frågeformuläret, vilket är mera än bland ålänningar i allmänhet (60 procent).

Gällande till vilka institutioner man kan anmäla diskriminering var polisen den instans som den största andelen såväl kvinnor (76 procent) som män (87 procent) kände till, följt av arbetarskyddsmyndigheten (52 procent av kvinnorna och 72 procent av männen) och fackliga organisationer (44 procent av kvinnorna och 59 procent av männen). Var tredje man och var femte kvinna känner till att man kan anmäla diskriminering till justitieombudsmannen eller justitiekanslern i Finland. Ungefär en lika stor andel av kvinnorna och en fjärdedel av männen vet att man kan anmäla till Ålands ombudsmannamyndighet. Myndigheten inledde sin verksamhet 2014 och kan därmed anses ha varit en relativt ny myndighet vid tidpunkten för diskrimineringsundersökningen.

Unga ålänningar har relativt lika uppfattningar om de konsekvenser och följder som kan uppstå i samband med en anmälan om diskriminering som ålänningar har i allmänhet. Fler än varannan av de unga svarande, 55 procent, anser att den utsatta får upprättelse i domstol eller genom förlikning (49 procent bland ålänningar i allmänhet) och totalt 52 procent att en anmälan om diskriminering leder till att andra i liknande situationer får det lättare (53 procent bland ålänningar i allmänhet). Figur 21 visar resultaten skilt för unga kvinnor och unga män. Signifikant fler unga män (67 procent) än kvinnor (42 procent) tror att en anmälan kan leda till upprättelse i domstol eller genom förlikning eller att den diskriminerade får det som personen tidigare blivit nekad (37 procent av männen och 18 procent av kvinnorna). För övrigt är svarsandelarna relativt lika för unga kvinnor och män.

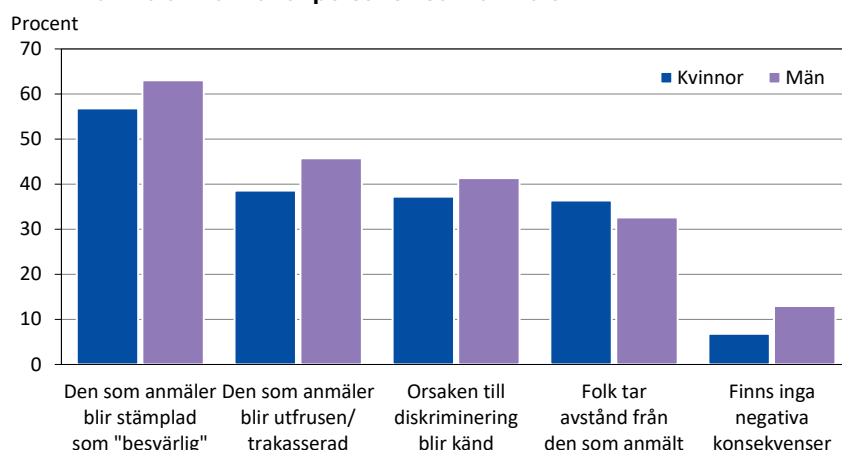
Figur 21. Andel unga kvinnor och män efter förmodade konsekvenser som en anmälan kan få

Not: I svarsalternativet 'Annat' var antalet observationer mindre än fem. (*) signifikant könsskillnad.

Även på frågan om eventuella negativa konsekvenser som en anmälan om diskriminering kan få har unga ålänningar svarat relativt lika som ålänningar i allmänhet. Totalt 60 procent av de unga svarande, 63 procent av männen och 57 procent av kvinnorna, tror att en anmälan kan leda till att anmälaren blir stämplad som besvärlig (63 procent bland ålänningar i allmänhet). Nästan 46 procent av männen och 39 procent av kvinnorna anser att personen som anmäler diskriminering blir utfrusen eller trakasserad och 41 procent av männen samt 37 procent av kvinnorna tror att orsaken till diskriminering blir känd i en vidare krets. Ungefär en tredjedel av de manliga svarande och en något större andel av de kvinnliga tror att andra tar avstånd från den som anmält. Totalt tio procent har svarat "Finns inga negativa konsekvenser".

Figur 22. Andel unga kvinnor och män efter förmodade negativa konsekvenser som en anmälan kan få för personen som anmäler

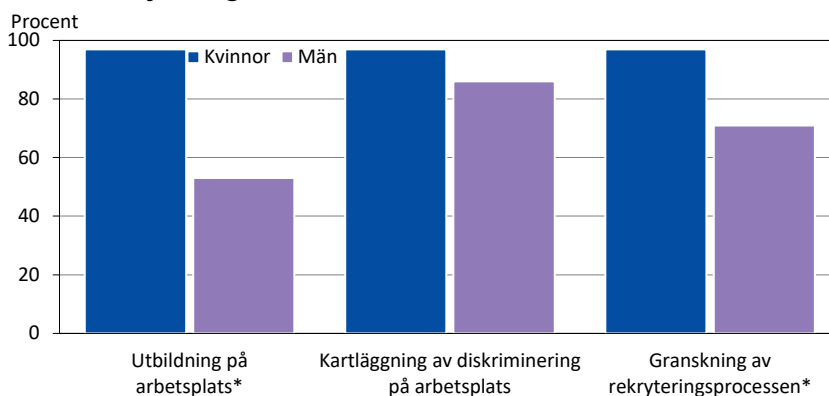

Not: I svarsalternativet 'Annat' var antalet observationer mindre än fem.

Ungas åsikter om åtgärder mot diskriminering

I diskrimineringsundersökningen kartlade vi vilka åtgärder som ålänningar önskar att vidtas mot diskriminering. Enkätfrågorna handlar om mångfald på arbetsplatser, i skolan och i media och med mångfald avses i detta sammanhang motverkande av diskriminering. Ungs kvinnor är markant oftare för förebyggande åtgärder mot diskriminering vad gäller utbildning i mångfaldsfrågor på arbetsplats och granskning av rekryteringsprocessen. För kartläggning av eventuell diskriminering på arbetsplats var svarsfördelningen relativt lika bland unga kvinnor och unga män.

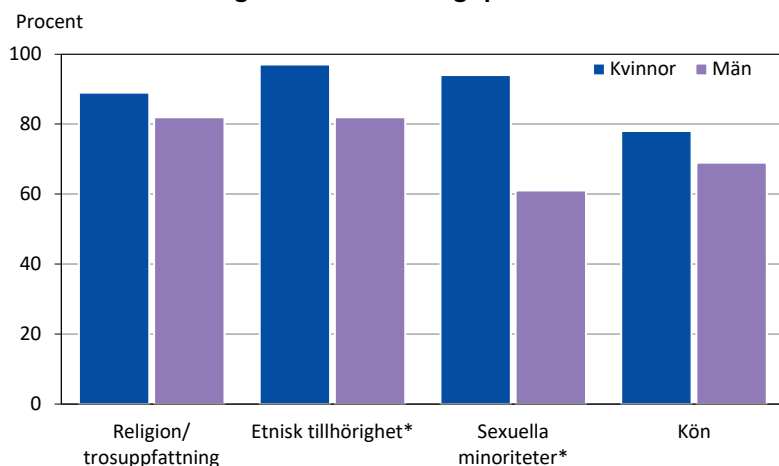
Figur 23. Andel unga kvinnor och män efter önskade åtgärder på en arbetsplats för att främja mångfald

Not: (*) signifikant könsskillnad.

I enkäten ställdes frågor om lektioner och undervisningsmaterial i skolan för att främja mångfald. Signifikanta könsskillnader visar att unga kvinnor i markant högre grad än unga män anser att information gällande etnisk tillhörighet och sexuella minoriteter bör ingå i lektionerna och undervisningsmaterialet i skolan (gällande etnisk tillhörighet 97 procent av kvinnorna och 82 procent av männen samt gällande sexuella minoriteter 94 procent av kvinnorna och 61 procent av männen). Vad gäller information om religion och kön är inte könsskillnaderna statistiskt signifikanta.

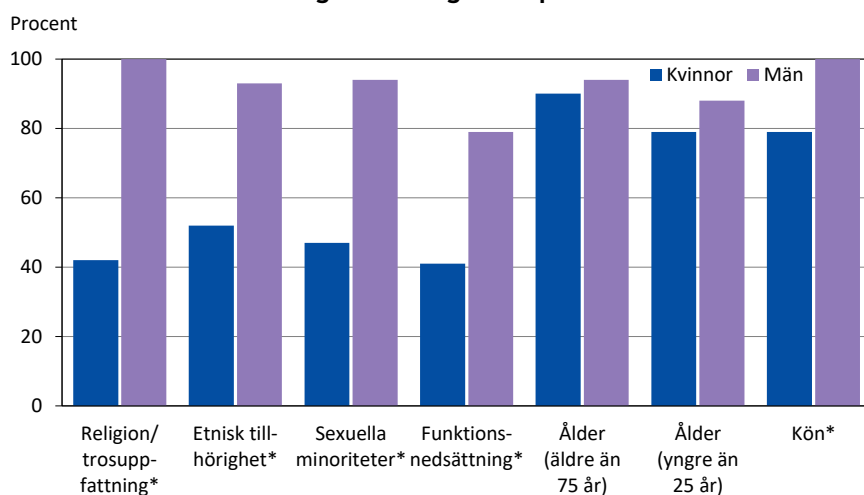
Figur 24. Andel unga kvinnor och män efter information om mångfald som lektioner och undervisningsmaterial bör inbegripa

Not: (*) signifikant könsskillnad.

En av frågorna kring önskade åtgärder mot diskriminering handlar om synliggörandet av mångfald i de åländska medierna (tidningar, radio, tv). För de flesta svarsalternativ gällande mångfald i de åländska medierna finns det signifikanta könsskillnader som visar att unga män i större utsträckning än unga kvinnor anser att det redan förekommer tillräcklig mångfald i de åländska medierna. Endast svarsfördelningen för ålder (personer äldre än 75 år och personer yngre än 25 år) är relativt lika för unga kvinnor och unga män.

Figur 25. Andel unga kvinnor och män som anser att det finns tillräcklig mångfald i de åländska medierna gällande angivna aspekter

Not: (*) signifikant könsskillnad.

8. Våld i nära relationer

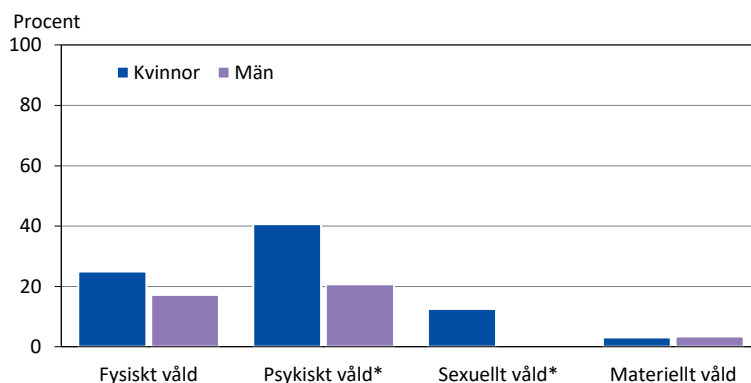
Våld i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem som drabbar både kvinnor och män i alla åldrar. Det är dock mycket vanligare att kvinnor än män är utsatta för upprepat och allvarligt våld. För att effektivt kunna förebygga och bekämpa våldet krävs systematiskt och målmedvetet arbete. Landskapsregeringen har antagit en strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030 för att förebygga och bekämpa våld i nära relationer. I detta kapitel återger vi resultaten för de unga (18–29 år) i undersökningen *Våld i nära relationer på Åland 2017* (Ålands landskapsregering). Våldsformerna som beaktas i undersökningen är fysiskt våld och/eller hot om våld, psykiskt våld, sexuellt våld samt försummelse och/eller materiellt våld.

Våld i nära relationer ur livstidsperspektiv

Totalt 81 unga vuxna i åldern 18–29 år svarade på enkätfrågorna om våld i nära relationer (2017). Av dessa hade 37 procent varit utsatta för våld i nära relationer i något skede av sitt liv, vilket är mera än bland ålänningar i allmänhet (28 procent). Det fanns signifikanta könsskillnader i utsattheten, totalt 47 procent av de unga kvinnorna och 28 procent av de unga männen hade varit utsatta för våld i nära relationer i något skede av livet.

Psykiskt våld, som består av både verbalt och kontrollerande våld, är den vanligaste våldsformen. Verbalt våld kan handla om kränkande, hånande och nedvärderande ord, medan det kontrollerande våldet omfattar bland annat förföljelser, trakasserier och försök att bestämma vad den utsatta får eller måste göra. Totalt 41 procent av de unga kvinnorna och 21 procent av de unga männen hade varit utsatta för psykiskt våld i nära relationer i något skede av livet. Skillnaderna var statistiskt signifikanta.

Figur 26. Andel unga kvinnor och män som under något skede av livet varit utsatta för våld i nära relationer efter våldsform

Not: (*) signifikant könsskillnad.

Även fysiskt våld förekommer i nära relationer, dock något mer sällan än psykiskt våld. Fysiskt våld består av slag, sparkar, knuffar och andra fysiska våldshandlingar. I våldsformen ingår även hot om våld som är riktat mot den utsatta, dess barn, husdjur och liknande. Totalt 25 procent av de unga kvinnorna och 17 procent av de unga männen hade varit utsatta för fysiskt våld i något skede av sitt liv.

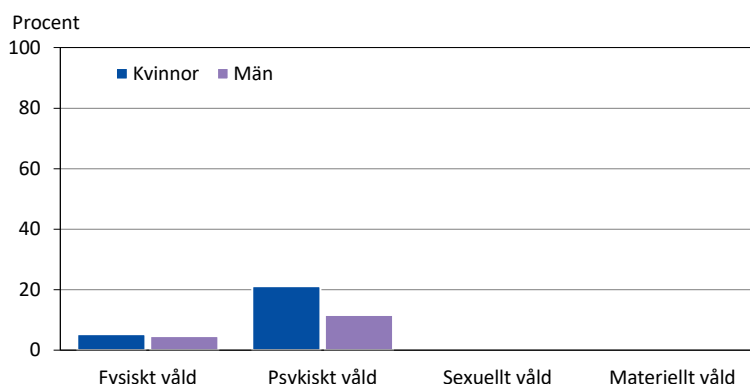
Sexuellt våld definieras i lagstiftningen som kränkningar och övergrepp med sexuella förtecken. Sexuellt våld kan handla om tvingande till sexuella handlingar av olika slag eller sexuellt utnyttjande av till exempel en person som är berusad. Vid våldtäkt tvingas en person till samlag genom våld eller hot om våld. Likt vid psykiskt våld finns signifikanta könsskillnader i utsattheten för sexuellt våld. I undersökningen hade endast unga kvinnor, totalt 13 procent, varit utsatta för sexuellt våld i nära relationer i något skede av sitt liv.

Den mest sällan förekommande våldsformen i nära relationer är försummelse och/eller materiellt våld. Med försummelse avses handlingar där den utsatta förhindras att äta, dricka, ta medicin eller liknande. Materiellt våld däremot kan handla om försök att kontrollera personens ekonomi och materiella tillgångar med målet att öka isoleringen hos den utsatta. Totalt tre procent av de unga kvinnorna och en lika stor andel av de unga männen hade varit utsatta för försummelse och/eller materiellt våld i nära relationer i något skede av sitt liv.

Våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna

I det följande ser vi närmare på resultaten för våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna. Genom att undersöka våldserfarenheterna under en relativt kort tidsperiod fås en mer detaljerad och aktuell uppfattning om utsattheten. Totalt 17 procent av de unga svarande hade varit utsatta för våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna, vilket är mera än bland ålänningar i allmänhet (12 procent). På grund av relativt få observationer (åtta unga kvinnor och sex unga män), kan inte könsskillnaderna testas på ett statistiskt pålitligt sätt. Figur 27 visar utsattheten för våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna efter våldsform. Den vanligaste våldsformen är psykiskt våld som 21 procent av de unga kvinnorna och 12 procent av de unga männen hade varit utsatta för. Några svarande hade även varit utsatta för fysiskt våld under de senaste tolv månaderna (fem procent av de unga kvinnorna och fem procent av de unga männen). Ingen av de unga svarande rapporterade om utsatthet för sexuellt eller materiellt våld/försummelse under de senaste tolv månaderna.

Figur 27. Andel unga kvinnor och män som under de senaste tolv månaderna varit utsatta för våld i nära relationer efter våldsform

Våld som förekommer i nära relationer ökar vanligtvis i intensitet ju längre relationen pågår. Å andra sidan kan även enskilda våldshändelser vara djupt traumatiserande. I undersökningen om våld i nära relationer var det vanligt förekommande att de svarande som varit utsatta för psykiskt våld i nära relationer hade upplevt våldet flera gånger i månaden. Detta gäller samtliga unga kvinnor och nästan alla unga män som hade varit utsatta under de senaste tolv månaderna (100 procent respektive 83 procent). Även flera av de unga som hade varit utsatta för fysiskt våld under de senaste tolv månaderna hade varit det flera gånger i månaden (25 procent av de utsatta unga kvinnorna och 33 procent av de utsatta unga männen).

De svarande som deltog i undersökningen fick uppge vem eller vilka som hade utsatt personen för våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna. I hälften av de ungas svar (50 procent för både kvinnor och män) uppgavs den före detta partnern som förövaren. Även den nuvarande partnern, föräldern eller någon annan i nära relation uppgavs som förövaren av båda könen. Föräldern rapporterades av de unga som förövaren enbart i samband med frågan om psykiskt våld.